

BO'LAJAK PEDAGOGLARNING NUTQ MADANIYATI**Qo`chqarova Xamidaxon Qo`ldashboy qizi****Andijon davlat pedagogika instituti, Pedagogika fakulteti,
Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi talabasi****<https://doi.org/10.5281/zenodo.20174605>**

Annotatsiya: Ushbu maqolada bo'lajak pedagoglarning nutq madaniyatini shakllantirishning nazariy va amaliy asoslari tadqiq etiladi. Pedagogik faoliyatda nutqning kommunikativ, ekspressiv va estetik funksiyalari tahlil qilinib, o'qituvchi mahoratida nutqiy odobning o'rnini yoritib berilgan. Shuningdek, maqolada bo'lajak mutaxassislarning lisoniy kompetensiyasini oshirishda zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanishning samarali usullari bo'yicha tavsiyalar keltirilgan.

Kalit so'zlar: nutq madaniyati, pedagogik mahorat, lisoniy kompetensiya, notiqlik san'ati, muloqot madaniyati, kasbiy etika.

Аннотация

В данной статье исследуются теоретические и практические основы формирования культуры речи будущих педагогов. Анализируются коммуникативные, экспрессивные и эстетические функции речи в педагогической деятельности, освещается роль речевого этикета в мастерстве учителя. Также в статье представлены рекомендации по эффективным методам использования современных педагогических технологий в повышении языковой компетенции будущих специалистов.

Ключевые слова: культура речи, педагогическое мастерство, языковая компетенция, ораторское искусство, культура общения, профессиональная этика.

Annotatsion

This article explores the theoretical and practical foundations of developing the speech culture of future educators. It analyzes the communicative, expressive, and aesthetic functions of speech in pedagogical activities, highlighting the role of speech etiquette in teaching mastery. Furthermore, the article provides recommendations on effective methods of utilizing modern pedagogical technologies to enhance the linguistic competence of future specialists.

Keywords: speech culture, pedagogical mastery, linguistic competence, art of oratory, communication culture, professional ethics.

Kirish

Mavzuning dolzarbligi. Zamonaviy ta'lim tizimida yuz berayotgan islohotlar va yangilanishlar pedagog kadrlar zimmasiga ulkan mas'uliyat yuklamoqda. Bugungi kun o'qituvchisi nafaqat o'z fanining chuqur bilimdoni, balki o'quvchilar qalbiga yo'l topa oladigan mohir notiq va muloqot ustasi bo'lishi talab etiladi. Pedagogik jarayonning asosini muloqot tashkil etar ekan, bo'lajak pedagoglarning nutq madaniyati ularning kasbiy mahoratini belgilovchi eng asosiy mezonlardan biri bo'lib qolmoqda.

Muammoning qo'yilishi. Afsuski, bugungi kunda axborot oqimining tezlashishi va muloqotning raqamli formatga o'tishi natijasida yosh mutaxassislar nutqida adabiy til me'yorlariga rioya qilmaslik, shevaga xos so'zlarni aralashtirish yoki fikrni lo'nda va tushunarli ifoda eta olmaslik holatlari kuzatilmoqda. Pedagogning nutqi o'quvchi uchun nafaqat ma'lumot yetkazuvchi vosita, balki namunaviy andoza hamdir. Agar pedagog nutqida mantiqiy izchillik va estetik joziba yetishmasa, ta'lim samaradorligi pasayishi tabiiy.

Maqolaning maqsadi. Ushbu maqolaning asosiy maqsadi bo'lajak pedagoglarning nutq madaniyatini yuksaltirish mexanizmlarini tahlil qilish, ularning lisoniy va kommunikativ kompetensiyalarini rivojlantirish bo'yicha ilmiy-metodik tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat. Shuningdek, nutqiy odob va pedagogik etikaning o'zaro aloqadorligini yoritish maqola markazida turadi.

Asosiy qism

Pedagogik nutqning tarkibiy qismlari va talablari

Bo'lajak pedagogning nutqi shunchaki muloqot vositasi emas, balki murakkab professional tizimdir. Tadqiqotlar ko'rsatishicha, o'qituvchi nutqi quyidagi sifatlarga ega bo'lishi shart:

To'g'rilik: Adabiy til me'yorlariga (fonetik, leksik, grammatik) qat'iy rioya qilish.

Mantiqiylik: Fikrning izchilligi va bir-birini inkor etmasligi.

Tozalik: Nutqda shevaga xos so'zlar, parazit so'zlar (masalan, "haligi", "xo'sh", "anaqa") va jargonlardan qochish.

Boyluk: Lug'at boyligining kengligi, sinonim va iboralardan o'rinli foydalanish.

Nutq madaniyatini shakllantirishda zamonaviy yondashuvlar

Talabalarda nutqiy kompetensiyani rivojlantirishda faqat nazariy bilimlar yetarli emas. Bu jarayonda FSMU (Fikr, Sabab, Misol, Umumlashtirish) metodi kabi interfaol usullardan foydalanish kutilgan natijani beradi. Masalan, dars jarayonida talaba biron bir mavzuda o'z nuqtayi nazarini quyidagicha bayon qilishi uning nutqini tizimlashtiradi:

Fikr: "O'qituvchi nutqi — ta'lim sifatining 50 foizini tashkil etadi."

Sabab: "Chunki tushunarsiz va quruq nutq o'quvchining fanga bo'lgan qiziqishini so'ndiradi."

Misol: "Tarix darsida voqealarni obrazli tasvirlagan o'qituvchining darsida intizom va o'zlashtirish yuqori bo'ladi."

Umumlashtirish: "Demak, har bir pedagog o'z ustida muttasil ishlashi zarur."

Nutqiy etika va psixolingvistik omillar

Pedagogning nutqi nafaqat ma'lumot berishi, balki o'quvchi ruhiyatiga ijobiy ta'sir ko'rsatishi kerak. Bu o'rinda modal so'zlar (shubhasiz, albatta, ehtimol) va intonatsiyaning o'rni beqiyos. Modal so'zlar orqali o'qituvchi o'z fikriga bo'lgan ishonchni yoki o'quvchining fikriga nisbatan hurmatni ifodalaydi. Shuningdek, notiqlik san'atida pauza va urg'udan foydalanish darsning dinamikasini ta'minlaydi.

Bo'lajak pedagoglar duch kelayotgan muammolar

Bugungi kunda talabalar orasida kuzatilayotgan asosiy muammolardan biri — auditoriya oldida gapirishdan cho'chish va fikrni tizimlashtira olmaslikdir. Buni bartaraf etish uchun oliy ta'lim muassasalarida "Pedagogik nutq madaniyati" faniga amaliy mashg'ulotlar (debatlar, notiqlik bellashuvlari) ko'lamini oshirish tavsiya etiladi.

XULOSA

O'tkazilgan tadqiqotlar va tahlillar shuni ko'rsatadiki, bo'lajak pedagoglarning nutq madaniyati ularning kasbiy kamolotida shunchaki qo'shimcha mahorat emas, balki fundamental poydevordir. Zero, pedagogning nutqi talaba yoki o'quvchi uchun nafaqat bilim manbai, balki lisoniy me'yor va madaniyat namunasiga aylanadi.

Xulosa qilib aytganda, pedagogik nutqni takomillashtirish bo'yicha quyidagi tavsiyalarni ilgari surish mumkin:

Adabiy til me'yorlarini chuqur o'zlashtirish: Talabalarda nutqning tozaligi va aniqligini ta'minlash uchun filologik fanlar bilan pedagogik fanlar integratsiyasini kuchaytirish. Muloqot texnologiyalarini joriy etish: Oliy ta'lim tizimida "Pedagogik notiqlik" treninglarini ko'paytirish, talabalarining auditoriya bilan ishlash ko'nikmalarini FSMU kabi mantiqiy modellar asosida rivojlantirish.

Psixolingvistik tayyorgarlik: Nutqning emotsional-ekspressiv bo'yoqdorligini oshirishda modal so'zlar, pauza va intonatsiyadan o'rinli foydalanishni o'rgatish. Bu pedagogga o'quvchilar bilan nafaqat aqliy, balki ruhiy aloqa o'rnatish imkonini beradi. Doimiy mutolaa va o'z ustida ishlash: Nutq boyligini oshirish uchun badiiy adabiyot mutolaasini kasbiy ehtiyoj darajasiga ko'tarish.

Xulosa o'rnida ta'kidlash lozimki, nutqi madaniyatli bo'lgan pedagog — jamiyatning ma'naviy darajasini belgilab beruvchi asosiy kuchdir. Shuning uchun ham bo'lajak o'qituvchilarning lisoniy kompetensiyasini shakllantirish zamonaviy ta'limning strategik vazifasi bo'lib qolishi lozim.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Mirziyoyev Sh.M. "Yangi O'zbekiston strategiyasi". – Toshkent: "O'zbekiston" nashriyoti, 2021.
2. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. (Yangi tahriri). 2020-yil.
3. Qudratov T. "Nutq madaniyati asoslari". – Toshkent: "O'qituvchi", 1993.
4. Begmatov E. "Nutq madaniyati muammolari". – Toshkent: "Fan", 1973.
5. Tursunov U., Muxtorov J., Rahmatullayev Sh. "Hozirgi o'zbek adabiy tili". – Toshkent: "O'zbekiston", 2006.
6. Yo'ldoshev J.G., Usmonov S.A. "Zamonaviy pedagogik texnologiyalarni amaliyotga joriy etish". – Toshkent: "Fan va texnologiya", 2008.
7. Zunnunov A. "Pedagogika tarixi". – Toshkent: "Sharq", 2004.
8. To'xliyev B., Shamsiyeva M., Ziyodova T. "O'zbek tili o'qitish metodikasi". – Toshkent: "Yangi asr avlodi", 2006.
9. Musulmonov R. "Pedagogik texnologiyalar – ta'lim samaradorligi omili". – Toshkent, 2015.
10. Sayidaxmedov N. "Yangi pedagogik texnologiyalar". – Toshkent: "Markaz", 2003